

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-1-8>

УДК 332.1:338.48

JEL Q25, Q26, Q30, Q32

Ф. Я. Кіптач

кандидат географічних наук, старший науковий співробітник
відділу регіональної екологічної політики та
природокористування ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів
e-mail: kiptach@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6043-5792>

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНО-ВІДПОЧИНКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОБЛАСТЯХ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Досліджено питання порівняльної оцінки природно-ресурсного потенціалу забезпечення туристично-відпочинкової діяльності в Карпатському регіоні України. Запропоновано типологію туристично-відпочинкової діяльності та методичні підходи до оцінювання конкурентних переваг областей регіону за природно-ресурсним потенціалом її розвитку. Визначено оціночні показники, щодо яких здійснено розрахунки часткових та інтегральних індексів конкурентоспроможності туристично-відпочинкової сфери областей Карпатського регіону України за природно-ресурсними чинниками. Встановлено конкурентні переваги природно-ресурсного потенціалу туристично-відпочинкової діяльності Закарпатської та Івано-Франківської областей, де гірські місцевості з високоатрактивними ландшафтами, привабливими для різноманітних видів туристично-відпочинкової діяльності, займають найбільшу частку території.

Ключові слова: Карпатський регіон, туристично-відпочинкова діяльність, природні ресурси, оціночні показники, конкурентні переваги.

Kiptach F. Ya. NATURAL RESOURCES CAPACITY TO SECURE THE TRAVEL, WELLNESS, AND LEISURE ACTIVITY IN THE CARPATHIAN REGION OF UKRAINE

The article analyzes the natural resources capacity to secure travel, wellness, and leisure activity in the oblasts of the Carpathian region across the parameters of the area of forests, other forested lands, agricultural lands, surface waters, mountain areas, and the objects of the natural reserve fund. The analysis results show that a) the largest areas of forests and other forested lands are concentrated in Zakarpatska, Lvivska, and Ivano-Frankivska oblasts, while somewhat smaller – in Chernivetska; b) the largest areas of agricultural lands are in Lvivska oblast, they are much smaller in the rest of the oblasts; c) the largest areas of the surface water objects are recorded in Lvivska oblast, they are somewhat smaller in the rest of oblasts; d) mountain areas cover large territories in Zakarpatska and Ivano-Frnakivska oblasts and much smaller in Lvivska and Chernivetska oblasts; e) there are significant areas of territories and objects of the natural reserve fund in Ivano-Frankivska, Zakarpatska, and Lvivska oblasts, and they are the smallest in Chernivetska oblast. The article offers to assess the competitive advantages of securing the coverage of the population of the oblasts in the region with the travel, wellness, and leisure natural resources based on the total partial indices, while that of the region – based on the integral index. The scale is offered according to the values of the total partial index parameters calculated as an aggregate of partial indices of the population coverage with travel, wellness, and leisure natural or natural-anthropogenic resources in the Carpathian region. The analysis of the scale shows that in competitive advantages of the oblasts' population coverage with the described resources, Zakarpatska and Ivano-Frankivska oblasts are ranked first and second, while Chernivetska and Lvivska oblasts are third and fourth, respectively. The article emphasizes that travel and wellness types of tourism focused on the combination of wellness balneological and recreational (landscape biological and hydrological diversity) resources and leisure tourism – science tourism, rural tourism, ski tourism in plain landscape locations, extreme tourism, etc. – remain to be prospective for the development in the oblasts of the Carpathian region.

Keywords: Carpathian region, travel and wellness and leisure activity, natural resources, evaluation indicators, competitive advantages.

Постановка проблеми. Туристично-відпочинкова діяльність у Карпатському регіоні України базується на використанні місцевих природних умов і ресурсів, що володіють властивостями атрактивності (привабливості) для туристів і відпочивальників. Наявність їх у регіоні сприяє розвитку багатьох видів відпочинкового туризму: гірськолижного, маршрутно-пізнавального, наукового, екологічного, оздоровчо-лікувального, екстремального, мислив-

ського та рибальського тощо. Водночас питання оцінювання природних умов і ресурсів як чинників конкурентоспроможності туристично-відпочинкової сфери областей регіону залишаються розкритими недостатньо.

Аналіз останніх досліджень. Природно-ресурсну компоненту забезпечення туристично-відпочинкової діяльності в областях Карпатського регіону висвітлено в наукових публікаціях, зокрема [1],

регіональних доповідях про стан навколишнього природного середовища областей, стратегіях розвитку Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей на 2021-2027 рр. Методичні засади оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону досліджувалися в працях О. Коркуни [2], П. Жука [3] та ін. Однак у них не наводилися конкретні дані щодо порівняльних оцінок забезпеченості населення областей регіону туристично-відпочинковими ресурсами.

Мета статті – дати порівняльну оцінку потенціалу природно-ресурсної компоненти забезпечення туристично-відпочинкової діяльності в областях Карпатського регіону в умовах конкуренції.

Основні результати дослідження. Карпатський регіон охоплює територію Закарпатської

(1275,3 тис. га), Івано-Франківської (1392,7 тис. га), Львівської (2183,1 тис. га) та Чернівецької (809,6 тис. га) областей загальною площею 5660,7 тис. га (9,38% території України). На 1 січня 2022 р. чисельність населення в регіоні становила 5964,9 тис. осіб (Закарпатська обл. – 1244,5 тис. осіб; Івано-Франківська – 1351,8 тис. осіб; Львівська – 2478,1 тис. осіб; Чернівецька обл. – 890,5 тис. осіб), або 14,49% наявного населення України [4].

Досліджуючи забезпеченість областей регіону природно-ресурсним потенціалом туристично-відпочинкової діяльності, слід попередньо визначитися з її видовим складом. У табл. 1 подано запропоновану автором типологію туристично-відпочинкової діяльності, що передбачає виділення її складових, видів і значення.

Таблиця 1

Типологія туристично-відпочинкової діяльності в Карпатському регіоні

Види діяльності	Види туризму	Типологія туристичної діяльності / Рекомендовані різновиди діяльності за значенням
Туристично-відпочинкова	Маршрутно-пізнавальний туризм	Туристські подорожі з метою ознайомлення з ландшафтним різноманіттям регіону / Міжнародне, національне, регіональне, місцеве
	Науковий туризм	Подорожі з науковою метою для обстеження природних місцевостей та об'єктів (скелястих утворень, кар'єрних зрізів лесів, карпатського флішу, давніх верств дочетвертинних нашарувань тощо) / Міжнародне, національне, регіональне, місцеве
	Екотуризм	Науково-пізнавальні подорожі землями природно-заповідного фонду (окрім заповідних територій, природних та біосферних заповідників) / Міжнародне, державне, регіональне, місцеве
	Гірськолижний туризм	Гірськолижний спорт і відпочинок на спеціально підготовлених гірських схилах / Міжнародне, національне, регіональне, місцеве
	Гірській зелений туризм	Туристські подорожі з метою відпочинку та ознайомлення з біорізноманіттям гірських ландшафтів / Міжнародне, національне, регіональне, місцеве
	Мисливський туризм	Туристські тимчасові сезонні виїзди на територію мисливських угідь з метою полювання на ліцензовані види диких тварин без порушення стійкості природного довкілля / Національне, регіональне, місцеве
	Рибальський туризм	Туристські тимчасові сезонні виїзди на територію рибальських угідь (канал, річка, ставок, озеро тощо) з метою риболовлі без порушення стійкості водних екосистем / Національне, регіональне, місцеве
	Екстремальний туризм	Пригодницькі тури відпочинку туристів-екстремалів, пов'язаних із підвищеним ризиком: дайвінг, рафтинг, маунтінбайкінг, спелеологія, альпінізм, сноубординг тощо / Міжнародне, національне, регіональне, місцеве

Джерело: розроблено автором.

Кожному з видів туристично-відпочинкової діяльності, що здебільшого орієнтована на туристські подорожі відпочинкового, розважального, пізнавального, спортивного характеру, притаманні ті чи інші природні атракції. Це потребує оцінювання природно-ресурсного потенціалу всіх видів туристично-відпочинкової діяльності, що є масштабним і складним завданням. Водночас, на думку автора, наукове й прикладне значення матиме також інтегрована оцінка потенціалу природно-ресурсної компоненти забезпечення туристично-

відпочинкової діяльності областей Карпатського регіону України, розглянута як чинник конкурентоспроможності їхньої туристично-відпочинкової сфери. Для проведення відповідного оцінювання обрано пріоритетні природні та природно-антропогенні домінанти: ліси та інші лісовкриті землі, поверхневі води, гірські місцевості, об'єкти природно-заповідного фонду, об'єкти полювання. Їхні кількісні характеристики наведено в табл. 2.

Кількісні характеристики природно-ресурсного потенціалу туристично-відпочинкової діяльності Карпатського регіону України

Область, регіон	Ліси та інші лісовкриті землі, тис. га	Поверхневі води, тис. га	Гірська місцевість, тис. га	Території та об'єкти природно-заповідного фонду, тис. га	Об'єкти полювання на території мисливських угідь		
					Копитні тварини, тис. голів	Хутрові звірі, тис. голів	Перната дичина, тис. голів
Закарпатська	695,7	18,3	956,5	197,9	13,4	45,2	189,3
Івано-Франківська	635,7	23,7	696,3	223,9	9,3	34,5	212,7
Львівська	694,7	42,8	371,1	171,1	19,7	70,7	289,7
Чернівецька	257,9	18,8	202,4	103,6	7,4	21,4	135,7
Усього Карпатський регіон	2284,0	103,6	2226,3	696,5	49,8	171,8	827,4

Джерело: побудовано автором на основі матеріалів регіональних доповідей про стан навколишнього природного середовища за 2021 р. та стратегії розвитку Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей на 2021-2027 рр.

Для оцінювання конкурентних переваг забезпечення населення областей Карпатського регіону України туристично-відпочинковими природними ресурсами (природно-ресурсних чинників конкурентоспроможності туристично-відпочинкової сфери областей) застосовано показник зведеного інтегрального індексу конкурентоспроможності туристично-відпочинкової сфери за природно-ресурсними чинниками, що розраховується як сума часткових індексів за формулою (1):

$$I_{с.} = I_{з.н.л.} + I_{з.н.п.в.} + I_{з.н.г.м.} + I_{з.н.п.з.ф.} + I_{з.н.о.п.}, \quad (1)$$

де: $I_{с.}$ – сумарний індекс забезпечення населення Карпатського регіону туристично-відпочинковими природними ресурсами, в умовних одиницях; $I_{з.н.л.}$ – частковий індекс забезпечення лісами, в умовних одиницях; $I_{з.н.п.в.}$ – частковий індекс забезпечення поверхневими водами, в умовних одиницях; $I_{з.н.г.м.}$ – частковий індекс наявності гірських ландшафтів, в умовних одиницях; $I_{з.н.п.з.ф.}$ – частковий індекс наявності територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в умовних одиницях; $I_{з.н.о.п.}$ – частковий індекс забезпечення населення об'єктами полювання на мисливських угіддях, в умовних одиницях.

Розрахунок часткових індексів забезпечення населення областей Карпатського регіону окремими видами туристично-відпочинкових природних ресурсів проводився за формулою (2):

$$I_{част.} = \frac{X_{i, jобл.} \div H_{i, jобл.}}{X_{jк.р.} \div H_{jк.р.}}, \quad (2)$$

де: $I_{част.}$ – частковий індекс забезпечення населення області Карпатського регіону окремими видами туристично-відпочинкових природних ресурсів, в умовних одиницях; $X_{i, jобл.}$ – значення j -го показника ресурсу для i -ї області Карпатського регіону, в умовних одиницях; $H_{i, jобл.}$ – значення j -го показника чисельності наявного населення для i -ї області Карпатського регіону, в умовних одиницях; $X_{jк.р.}$ – сумарні значення j -го показника ресурсу для Карпатського регіону, в умовних одиницях; $H_{jк.р.}$ – сумарні значення j -го показника чисельності наявного населення для Карпатського регіону, в умовних одиницях.

Індекси забезпечення населення областей Карпатського регіону туристично-відпочинковими природними ресурсами висвітлено в табл. 3.

За значеннями сумарного індексу визначено ранги областей Карпатського регіону України відповідно до забезпечення населення туристично-відпочинковими природними ресурсами. Найвищим є ранг Закарпатської області, в якій гірські місцевості з високоатраaktivними ландшафтами, приваблює для багатьох видів туристично-відпочинкової діяльності, займають найбільшу частку території. Область також володіє значним туристично-оздоровчим потенціалом завдяки наявності запасів бальнеоресурсів кількох типів. Таке поєднання забезпечує суттєві конкурентні переваги області не тільки в регіоні, але й у загальнодержавному вимірі.

Таблиця 3

Індекси забезпечення населення областей Карпатського регіону туристично-відпочинковими природними ресурсами

Область	Індекси					$I_{с.}$	Ранги областей
	$I_{з.н.л.}$	$I_{з.н.п.в.}$	$I_{з.н.г.м.}$	$I_{з.н.п.з.ф.}$	$I_{з.н.о.п.}$		
Закарпатська	1,460	0,882	2,062	1,359	1,216	6,979	1
Івано-Франківська	1,227	1,059	1,381	1,419	0,948	6,034	2
Чернівецька	0,757	1,235	0,609	0,991	0,976	4,568	3
Львівська	0,731	1,000	1,078	0,590	0,929	4,328	4

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 2.

Нижчими, але високими на загальнодержавному рівні завдяки такому ж поєднанню гірських ландшафтів і бальнеоресурсів є конкурентні позиції інших областей регіону, кожна з яких володіє своєю природно-ресурсною специфікою. Зокрема, Івано-Франківська область характеризується найкращими природно-кліматичними можливостями для гірськолижного туризму; Львівська має на своїй території унікальні лікувальні мінеральні води; Чернівецька область приваблює гірськими ландшафтами, які зазнали меншого антропогенного впливу.

Висновки. Природні умови та ресурси Карпатського регіону України загалом сприяють туристично-відпочинковій діяльності. Водночас в умовах економічної конкурентності важливим є предметний аналіз чинників, що зумовлюють конкурентоспроможність туристично-відпочинкової сфери областей регіону, зокрема природно-ресурсних. Для такого аналізу запропоновано методичні прийоми з оцінювання забезпечення областей регіону туристично-відпочинковими природними ресурсами. Їх застосування дозволило визначити конкурентні переваги Закарпатської області з інтегральним індексом 6,979 над Івано-Франківською (6,034), Чернівецькою (4,568) та Львівською (4,328) областями. Використання аналогічних методичних прийомів стосовно усіх регіонів України розглядається автором як напрям подальших розвідок для оцінювання природно-ресурсних чинників конкурентоспроможності туристично-відпочинкової сфери регіонів на загальнодержавному (національному) рівні.

Список використаних джерел

1. *Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку*: монографія у 8 томах / відп. ред. В. С. Кравців. Том 1. Екологічна безпека та природно-ресурсний потенціал. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2013. 336 с.
2. Коркуна О. І. Методичні засади оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 1(13). С. 152-158. DOI: [https://doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1\(13\)-152-158](https://doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1(13)-152-158)

3. Жук П. В. Туристично-рекреаційна сфера регіону як об'єкт дослідження конкурентоспроможності. *Регіональна економіка*. 2022. № 2(104). С. 17-24. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-2>

4. Населення України. Львівська обл. *Міністерство фінансів України*: сайт. 2022. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/lvovskaya>

References

1. Kravtsiv, V. S. (Ed.) (2013). *Karpats'kyiy region: aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku [Carpathian Region: aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku]*: 8 vols. Vol. 1. Ekolohichna bezpeka ta pryrodno-resursnyy potentsial [Economic security and natural resources capacity]. Lviv: Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Korkuna, O. I. (2020). *Metodychni zasady otsynuyvannia potentsialu rozvytku turystychno-rekreatsiynoyi sfery v ekonomitsi rehioniv [Methodological principles of assessing development potential of the tourist and recreational sphere in regional economy]*. In *Naukovyy visnyk Mukachiv's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific herald of Mukachevo State University. Series: Economy]*: Vol. 1(13) (pp. 152-158). DOI: [https://doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1\(13\)-152-158](https://doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1(13)-152-158) [in Ukrainian].
3. Zhuk, P. V. (2022). *Turystychno-rekreatsiyna sfera rehionu yak ob"yekt doslidzhennya konkurentospromozhnosti [Regional tourism and recreation domain as an object of competitiveness research]*. *Rehional'na ekonomika – Regional economy*, 2(104), 17-24. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-2> [in Ukrainian].
4. *Naselennya Ukrayiny. L'viv's'ka obl. [Population of Ukraine. Lviv region]* (2022). *Ministry of Finance of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/lvovskaya> [in Ukrainian].

Статтю підготовлено в рамках виконання відомчої науково-дослідної теми «Конкурентоспроможність туристично-рекреаційної сфери Карпатського регіону України: оцінка та шляхи підвищення» (ДР № 0122U002538)

Надійшло 21.01.2023 р.